

УКРАЇНСЬКЕ ТРАДИЦІЙНЕ ЖИТЛО В МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ Й ЗАРУБІЖЖЯ

Наталія Шаповалова

*Кандидат філологічних наук, доцент
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

Одним із актуальних завдань, що постало перед людством на межі XX-XXI століть, в умовах якісно нового культурного простору й глобалізаційних процесів, є збереження етнокультурної спадщини. Збереження пам'яток української традиційної архітектури є важливою передумовою забезпечення міжпоколінного транслювання культурних цінностей, світоглядних, ментальних, естетичних орієнтирів, необхідних для формування етнічної, національної ідентичності українців. Перспективною формою охорони й популяризації пам'яток народної архітектури, визнаною в багатьох країнах світу, є їх музеєфікація. Окремі аспекти музеєфікації архітектурних пам'яток висвітлюються в теоретичних працях Е. Д. Добровольської, М. Т. Майстровської, О. О. Мішури, О. Соустіна, Т. Ю. Юрєнєвої, у вітчизняному музейництві – в роботах Н. М. Буланової, Е. Градун, О. В. Жуквої, В. Ієвлевої, О. Сердюк. Проблема музеєфікації української традиційної архітектури на сьогодні розроблена недостатньо.

Об'єкт нашого дослідження – українське традиційне житло як етнокультурне явище і об'єкт музеєфікації. **Предмет** дослідження – українське традиційне житло як складова музейного простору України й зарубіжжя. **Мета** роботи – з'ясувати стан, проблеми й перспективи музеєфікації пам'яток української традиційної архітектури в умовах сьогодення. **Метою** передбачено такі **завдання**: 1) проаналізувати структуру, напрями діяльності, специфіку експозиції найбільш відомих музеїв народної архітектури в Україні та за її межами; 2)

з'ясувати якісний і кількісний склад зразків українського традиційного житла, представлених у сучасних музеях України й світу; 3) виявити перспективні форми музейної роботи, спрямовані на збереження зразків традиційного українського житла й формування ціннісного ставлення відвідувачів до етнокультурної спадщини.

Національний музей народної архітектури і побуту України (Пирогове) є одним із найбільших скансенів (музеїв просто неба) Європи, найповнішим етнографічним зібранням нашої держави, важливим науково-методичним центром України з вивчення й збереження матеріальної та духовної культури, патріотичного виховання нації. Музей заснований у 1969 році з ініціативи громадськості, українських учених і культурних діячів, насамперед – голови Українського товариства охорони пам'яток історії та культури П. Т. Тронька. Процес формування колекції музею тривав 7 років: спеціалізована реставраційна майстерня (структурний підрозділ Українського товариства охорони пам'яток історії та культури) здійснювала демонтаж, консервацію, перевезення, реставрацію та встановлення на місці пам'яток народної архітектури (будинків, господарчих споруд, дерев'яних церков, вітряків тощо). Водночас співробітниками музею за участі активістів обласних організацій Товариства було виявлено й зібрано понад 70 тисяч унікальних зразків декоративно-ужиткового мистецтва, предметів побуту (знарядь праці, меблів, дерев'яного і глиняного посуду, традиційного чоловічого й жіночого одягу), музичних інструментів тощо. Найцікавішими з експонатів обладнано інтер'єри будівель.

Концепцією музею передбачені: збереження й відтворення традиційної архітектури України, популяризація народних промислів і ремесел, дослідження народного мистецтва в контексті історико-етнографічних регіонів України. Згідно з проектом, музей розташований на південній околиці Києва, серед дібров стародавнього Голосіївського лісу, поряд з історичним селищем Пирогів і гармонійно вписався в довколишній ландшафт. На території, що становить понад

131 га, експонується близько 300 унікальних пам'яток народної архітектури XVI – XX ст. (вітряки, водяні млини, кузні, колиба, сільська управа, церковно-парафіяльна школа, шинок, крупорушка, хаги, комори, клуні, сажі, курники, погребі тощо). Експозиція музею складається з архітектурних комплексів, розміщених з урахуванням їх етногеографічної специфіки у відповідних ландшафтних зонах і охоплює всі історико-етнографічні регіони України: Середню Наддніпрянщину, Слобожанщину, Полтавщину, Поліся, Поділля, Карпати, Південь України. Експозиційні комплекси являють собою мальовничі краєвиди, що відтворюють історичне середовище різних регіонів України і дають можливість відвідувачам уявити українське село від XVI до середини XX століття. Садиби з сільськими хатами й господарськими будівлями сформовано з документально достовірністю відповідно до особливостей планування поселень історико-етнографічних регіонів. В експозиції музею представлені зразки українського традиційного житла від найстарішої курної хати з с. Самари (1587 р.) Волинської області до українських сільських будинків 60-70-х років XX століття [3].

Музей народної архітектури і побуту імені Климентія Шептицького (Шевченківський гай) – скансен, музей просто неба у Львові. Експозиція, розташована на 36 га, поділена на шість етнографічних зон («Бойківщина», «Лемківщина», «Гуцульщина», «Буковина», «Поділля» і «Львівщина») і налічує 124 пам'ятки архітектури, об'єднані в 54 садиби. Кожна зона – «міні-село», представлене 15-20 пам'ятками народної архітектури. У житлових та господарчих приміщеннях експонуються предмети домашнього повсякденного вжитку, сільськогосподарський реманент, транспортні засоби та ремісничий інструмент. З-поміж зразків народного житла на особливу увагу заслуговує селянська хата 1749 року [2].

Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості в с. Прелесне Слов'янського району – один із найважливіших музеїв просто неба в Донецькій області.

Експозиція відтворює сільське подвір'я Слобожанщини й складається з вкритої очеретом хаги (типового зразка селянського житла Слобожанщини XIX – початку XX ст.), комори, колодязя, вуликів, а також кузні й вітряка. Більшість експонатів виявлені у селах Бригадирівка, Сидорове, Маяки Донецькій області під час етнографічних експедицій О. І. Шевченка (краснавця, художника, вчителя, організатора дитячої художньої студії «Синій птах»), який разом з учнями й групою ентузіастів перевіз, реставрував і відтворив архітектурні пам'ятки на території музею.

Село україно-канадської культурної спадщини (англ. Ukrainian Cultural Heritage Village) – музей просто неба, розташований за 80 км на схід від міста Едмонтон в екокультурній зоні Каліна Кантрі. Експозиція музею відтворює побут українців Канади 1892-1930 років – аутентичні хаги українських колоністів-першопоселенців. Концепція музею орієнтована на історичну достовірність і «занурення» в епоху. З цієї метою костюмовані співробітники музею спілкуються з відвідувачами, зображаючи українців початку XX століття [1].

Перспективними напрямками роботи зі збереження й популяризації пам'яток української традиційної архітектури є музейні проекти, які не обмежуються демонструванням об'єктів, а забезпечують їх активне сприйняття й «занурення» в епоху: створення експериментальних поселень, проведення майстер-класів, етнографічних заходів, інтерактивних екскурсій для різних категорій відвідувачів.

Література

1. Білаш Р. 3 української музейної колекції в Канаді. Пам'ятки України. К., 1991. № 1. С. 14-17.
2. Данилюк А., Красовський І., Присяжний К. Музей народної архітектури та побуту у Львові. Львів: Каменяр, 1980. 183 с.